

ŽILVINAS VAREIKIS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

VALDŽIOS AUTORITETO PROBLEMA MACHIABELLIO IR HAN FEIZI POLITINĖS FILOSOFIJOS KONCEPCIJOSE

The Problem of Government Authority in the Conceptions
of Machiavelli and Han Feizi Political Philosophies

SUMMARY

The article analyzes the question of government authority based on the ideas of N. Machiavelli and Han Feizi. Both thinkers sought to establish a model of government that would justify the most pressing interests of the state. To this end, they combined the interests of government and the state as a whole, emphasizing various aspects of political philosophy. Due to the imperfections of human nature in real life, this could only partially be accomplished. In addition to issues of social philosophical discourse, the article also explores an important intercultural perspective on these issues.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojama valdžios autoriteto problema remiantis N. Machiavello ir Han Feizi idėjomis. Abu mąstytojai stengėsi įtvirtinti tokį valdžios modelį, kuris pirmiausia pateisintų aktualiausių valstybės interesus. Siekdami šio tikslo jie, akcentuodami įvairius politinės filosofijos aspektus, valdžios ir valstybės interesus derino kaip vientisą visumą. Dėl žmogaus prigimties netobulumo realiame gyvenime tai galėtų būti įvykdoma tik iš dalies. Be socialinio filosofinio diskurso klausimų, straipsnyje taip pat gvildinama svarbi tarpkultūrinė minėtų klausimų svarstymo perspektyva.

ĮVADAS

Straipsnio autoriaus pagrindinis tyrimo objektas – valdžios autoriteto elgsenos bei politinių sprendimų strategijų svarstymas remiantis italų Renesanso

RAKTAŽODŽIAI: Machiavellis, Han Feizi, komparatyvinė filosofija, politinė filosofija.

KEY WORDS: Machiavelli, Han Feizi, the government's authority, comparative philosophy, political philosophy.

mąstytojo Niccolo Machiavellio (1469–1527) ir kinų filosofo Han Feizi (280–233 pr. Kr.) politinės filosofijos samprotavimais. Straipsnyje valdžios subjektas ir jo autoritetas traktuojamas dvejopai. Pirmiausia kaip teisiškai legitimuoto valstybės aparato veikimas su konkrečiais jai atstovaujančiais asmenimis, pateisinantis daugelio individų, kuriems atstovaujama, lūkesčius arba, atvirkščiai, nepateisinantis. Kitaip suprantamas valdžios subjektas ir jo autoritetas grindžiamas daugumos (tautos) valia ir su tuo susijusiais *demo* interesais. Abiem atvejais kokių nors valdžios politinių sprendimų įgyvendinimas tiesiogiai priklauso

nuo to, kuris valdžios subjektas – *tauta* ar *konkretus asmuo* (valdžios grupė) – turi pagrindinius politinės galios instrumentus. Iš to, kas pasakyta, kyla pagrindinis teksto tyrimo uždavinys – *komparatyvistiniu rakursu išanalizuoti tautos (liaudies) ar vienvaldžio valdovo (valstybės vadovo) legitimumo bei vertybinių valdžios aspektų dilemą iš minėtų tyrimo autorių intelektualinių pozicijų brėžiamos tarpkultūrinės perspektyvos*. Atitinkamai iš to, kas pasakyta, kyla kertinis tyrimo tikslas – *ištirti, kiek galima pasitikėti teisiškai pripažintu valdžios autoritetu*. Straipsnyje plėtojamas politinės filosofijos problemų laukas.

RELIGINIO AUTORITETO NYKIMAS

Tautos ar valstybės vadovo pranašumo pripažinimas yra glaudžiai susijęs su dvasinėmis ar materialinėmis vertybėmis, kurių pagrindu valdžios subjektas vykdo savo funkcijas valstybėje. Straipsnio autoriaus pasirinktų dviejų skirtingiems civilizaciniams pasauliams priklausančių politinės filosofijos korifėjų – N. Machiavellio ir Han Feizi – vertybinė orientacija, iškelianti įvairiųjų priemonių pasiekti politinius tikslus ambicingumą, krypsta prie materialinio pobūdžio dominantės. Skyriuje analizuojama šios tendencijos atsiradimo prielaida, kurios supratimas turi įtakos straipsnio tyrimo uždavinio, valdžios subjekto legitimumo svarstymui. Tuo tikslu straipsnio autorius, be jau minėtų mąstytojų, į savo tyrinėjimo orbitą įtraukia graikų filosofo Protagoro (480–410 pr. Kr.) idėjinę įžvalgą.

Italų Renesanso mąstytojo Machiavellio veikale *Valdovas* (*Il principe*, 1513 m.)

dėstoma absoliutaus monarcho karaliumo koncepcija, kuri grindžiama aktuاليا politine praktika užuot rėmusis vien moraliniais ar ideologiniais samprotavimais. Han Feizi stiprios valstybės, paremtos baudžiamosios teisės normomis ir tvirta valdovo galia, kinų legalizmo modelis, išdėstytas 55 skyrių filosofiniame traktate, funkcionuoja kaip radikalus valstybės aparato viršenybės teigimas jo priešingybės – tautos – atžvilgiu. Tuo būdu Machiavellio ir Han Feizi filosofijose deklaruojama aiški vertybinė nuostata: silpnus valstybės narius panaudoti kaip priemones siekiant įgyvendinti aukštesnius valstybės tikslus. Dėl šios priežasties, nepaisant epochos ar civilizacijų skirtumų, straipsnio autorius pastebi tam tikrą idėjinį vyksmą, kada valdžios autoritetas remiasi ne religinėmis priežastimis kaip senovės žydų, islamo ir iš dalies antikos graikų kultūrose, bet

kitu šaltiniu. Koks yra pastarasis diskutotinas šaltinis ir jo santykis su valdžios subjekto legitimumo klausimu?

Han Feizi filosofijoje prabylama apie pasaulio tvarką, kuri tiesiogiai priklauso nuo žmogaus valios. Dėl to šiam pasaulėvaizdžiui pagrįsti nereikia jokios kosmologijos. Savitą pasaulio tvarkos suvokimą Han Feizi liudija vienoje iš filosofinių istorijų. Filosofiniame naratyve komiškai vaizduojama upės dievo laukimo situacija. Žmonės mano, kad „Geltonosios upės dievas yra galingas. Karalius jį turėtų sutikti. Jo tarnai karaliaus ir prašo parengti su juo susitikimą“ (Han Feizi, 2018:49). Ir žynio pareigas atliekančiam Qi karalystės suverenui paruošus altorių, išnyra ne minios lūkesčius turinti atliepti transcendentinė šventybė, o didžiulė žuvis. Han Feizi vaizduojamu pasakojimu pakankamai realistiškai teigia paprastą tiesą: gyvūnas negali būti žmogumi. Atmetus gyvūno kandidatūrą, kas tuomet turėtų dominuoti pasaulio tvarkoje dievybės vietoje?

Panašiu laikotarpiu gyvenęs graikų filosofas, vienas retorikos meno kūrėjų Protagoras (480–410 m. pr. Kr.) aiškiai suformuluoja tezę, pagrindžiančią esminį tikrovės vertinimo matą. Anot antikos filosofijos istoriko Seksto Empiriko, perteikęs daugelį Protagoro idėjų iš jo neišlikusių mokslinių traktatų, „...jis gali tvirtinti, jog žmogus yra visų objektų matas egzistuojančių ir neegzistuojančių dalykų atžvilgiu. Šios tiesos jis netaikė vien reiškiniams ir taip įdiegė reliatyvizmą“ (Empiricus 1988: 990). Protagoro tezė tiesiogiai papildė antitezę, kylančią iš Han Feizi filosofinės pa-

rabolės. Kadangi žmogus yra pranašesnis už gyvūną, tai jis gali formuluoti etines ir teises normas atsižvelgdamas į savo poreikius. Vadinas, metafiziniu požiūriu Protagoro pozicija palyginime yra radikalesnė. Protagoras savo poziciją taiko visai esinių sričiai išskirdamas žmogaus primatą, o štai Han Feizi daugiau Ezopo kalba išsako savitą kritinį pragmatinį požiūrį į visuomeninę socialinę aplinką, persmelktą religinių prietarų. Vis dėlto nors Han Feizi tiesmukiško verdikto patiklios minios ir miniai paklusnaus karaliaus atžvilgiu nepateikia, tačiau hipotetiškai žvelgiant į situaciją tampa akivaizdu, kad karalius atsitraukia nuo valstybės reikalų, tauta nuo savo darbų, tam tikra prasme dėl religinio spektaklio trukdoma žuviai sau ramiai pliuškentis upėje. Kitaip sakant, panašiai kaip Protagoras, tik gerokai politiškai lanksčiau Han Feizi postuluoja žmogaus pirmenybę kitų pasaulio būtybių atžvilgiu, nepaisant to, ar individas(-ai) šią tiesą pripažįsta. Galiausiai kinų mąstytojas, priešingai nei Mažosios Azijos graikas, šią netiesioginę tiesą taiko pirmiausia ne metafizikai, o politikai. Suvokiama, kad pagrindinis filosofinės parabolės veikėjas yra karalius. Tik šiuo atžvilgiu Han Feizi iš išorės orų valdovo autoritetą regi kaip juokingą, kadangi jis aklaui susitapatina su tautos, minios, palaikomų religinių prietarų iliuzija.

Kitaip negu Han Feizi, kuris religijoje matė daugiau prietarų nei gilesnius vertybinius tautos būties turinius, Renesanso istorikas ir filosofas Machiavellis išvelgė pozityvų religijos vaidmenį. Ma-

chiavellis savo savitoje valstybės veikimo koncepcijoje akcentavo valstybę vienijantį religijos aspektą, bet taip pat su liūdesiu apgailestavo dėl susiskaldžiusios Italijos nuolatinių karų, kad „...niekingi žmonės mūsų religiją aiškino kaip dykinėjimą, o ne dorybę“ (Makiavelis 1992: 224). Kitaip sakant, Machiavellis deklaravo religijos galią aiškinti tikėjimo tiesas ir Bažnyčios kanonus, tačiau nepripažino religijos autoriteto valdant valstybę, kadangi matė, kaip supasaulėję dvasininkai savo poelgiais patys pamina religijos autoritetą. Galiausiai Machiavellio veikaluose pagrindinis valstybės subjektas, turintis spręsti jos problemas, yra valdovas, o ne dvasininkai. Valdovas turėjo padėti susiskaldžiusiai Italijai susivienyti. Siekiant šio utopinio tikslo, priešišku Italijos suverenitetui jėgų apsuptyje turėjo padėti Machiavellio siūloma valstybės valdymo moralės paradigmų kaita:

Daugelis išsigalvojo respublikas ir valstybes, nei matytas, nei girdėtas tikrovėje; kadangi yra didžiulis skirtumas tarp to, kas dedasi pasaulyje, ir to, kaip turėtų būti, tad žmogus, priimančias norima už esama, veikia rengia sau pražūtį, nei kuria savo gerovę, nes jis trokšdamas kas žingsnis daryti gera, prapultų tarp žmonių, nepripažįstančių gero. Užtat valdovas, norėdamas išsilaikyti soste, turi kartais būti ir blogas, ir naudotis blogiu ir gėriu – nelygu koks reikalas (Makiavelis 1992: 60).

Han Feizi filosofiniame naratyve parodomą valdovo silpnumas ir stiprybė (karalius, kuris gali būti reikšminga ir kartu juokinga persona tautos gyvenime), o Machiavellis, atvirkščiai, iš karto

brėžia instrukcijas, kaip tapti stipriu monarchu, juk fortūna kaip lemties jėga dažnai nepalieka laiko gilesnei refleksijai: *agere considerate pluris est, quam cogitare prudenter* (svarbiau yra apgalvotai veikti, negu protingai mąstyti). Panašiai kaip Machiavellis svarstė romėnų filosofas ir oratorius Ciceronas: „...kad *humanitas* pagrindus turintis asmuo, esant galimybėms, privalo siekti palenkti likimą sau maldomis, kova, o geriausiai remiantis sumanumu ir narsumu...“ (Mažeikis 2011: 60) Valdovas, įkvėptas italų mąstytojo idėjų, būtent šiomis savybėmis grįsdamas savo veiklą turėtų lanksčiai priimti sprendimus ir, priklausomai nuo situacijos, paisyti arba nepaisyti moralinių skrupulų. Makiaveliškuoju požiūriu Qi karalystės suvereno figūra neatrodo juokinga. Aukodamas atnašas žuviai, valdovas gali tiesiog stiprinti savo valdžios autoritetą prietaringos minios akyse, o pats manyti kitaip, nepaisant pasakotojo Han Feizi ironiško žvilgsnio į vaizduojamą situaciją. Vis dėlto abiejų mąstytojų atstovaujamų pozicijų atžvilgiu akivaizdu, jog religinis autoritetas nėra iki galo traktuojamas rimtai, o veikiau pritaikomas konkrečioje situacijoje taip, kad patvirtintų valstybės vadovo valdžios legitimumą. Religinio autoriteto nykimą lemia vertybinių prioritetų pakitusi tvarka. Machiavellio ir Han Feizi filosofijose žmogus, atliekantis valdovo ar žynio pareigas, yra pirmoje vietoje, o ne Dievas ar gamta – konkretus gyvūnas. Kaip šis būtis ir socialinės sandaros prioritetų paskirstymas lemia valdžios autoriteto traktavimą?

VALDŽIOS AUTORITETO ĮVAIZDIS

Machiavellio ir Han Feizi filosofijose valdžios subjekto – tautos ar valstybės vadovo – legitimumas priklauso tiesiogiai nuo to, kaip formuojamas valdžios autoritetas. Kadangi šio straipsnio pagrindinis tyrimo objektas yra valdžios autoriteto problema bei jo galia atskiriems asmenims ar platesnėms žmonių masėms, straipsnio autorius skyriuje pirmiausia apibrėžia valdžios autoriteto konceptą, svarsto jo identitetą. Siekdamas kruopštesnės gvildenamo klausimo eksplikacijos, straipsnio autorius, be kurtinių tyrimui personalijų, pasitelkia filosofo humanisto Ericho Frommo (1900–1980) idėjas, akcentuojančias individo ir valdžios autoriteto santykio peripetijas.

Reikia pripažinti, kad nepaisant tam tikrų abiejų mąstytojų teorijų skirtumų, tiek Han Feizi, tiek Machiavelliui artimos Protagoro idėjos apie žmogaus kaip visų dalykų mato visos esinijos atžvilgiu perkėlimas valdžios subjektui. Kokią įtaką valdžios subjektas turi autoriteto idėjos suvokimui? Han Feizi filosofinėse parabolėse pagrindiniu valdžios subjektu aiškiai įvardijamas valdovas, o atskiri tautos nariai yra viso labo jo pavaldiniai: „Valdovas yra tarsi indas. Jo pavaldiniai (*min*) kaip vanduo. Indas turi keturias puses, atitinkamai vanduo formuoja kvadratą. Jei indas apvalus, tada vanduo teliuskuoja apskritimo pavidalu“ (Han Feizi 2018: 111–112).

Kalbama apie hierarchinį santykį tarp aukštesnio rango ir žemesnio rango asmenų. Tuo būdu pirmajam atitenka lemiamas vaidmuo formuojant politikos kryptį. Dėl šios priežasties šalies valdo-

vas Han Feizi parabolėje apibūdinamas tarsi indas, kuris viską aprėpia. O štai žemesnio rango asmuo, atvirkščiai, tokio pasirinkimo neturi. Akivaizdu, jog jis gali tik domėtis jau priimtais sprendimais ir juos vykdyti kasdienėje veikloje. Vadinasi, „indo forma“ jam yra valdovas, kuris tarsi Dievas gali lemti jo gyvenimą. Vieno asmens ar asmenų grupės diktatu tautai paremtas santykis yra būdingas daugeliui pasaulio diktatūrų Kinijoje, Šiaurės Korėjoje, Turkijoje, Irane, Rusijoje, Baltarusijoje. Han Feizi meistriškai parodo autoritarinio valdžios subjekto gebėjimą formuoti jam paklusnaus kino mentalitetą pasitelkus įvairias priemones: numanomus pasirinkimo laisvės apribojimus ar netgi prievartos taikymą. Vokiečių kilmės humanistas filosofas E. Frommas veikale *Žmogus sau (Man for Himself. An Inquiry into the Psychology of Ethics, 1947)* tokį valdžios subjekto autoritarinį elgesį yra pavadinęs iracionaliu autoriteto tipu:

Iracionalaus autoriteto šaltinis... visada yra valdžia žmonėms. Ta valdžia gali būti fizinė arba protinė, reali arba sąlyginė, kylanti tik iš tam tikrų autoritetui pavaldaus žmogaus nerimo ir bejėgiškumo. Viena vertus, valdžia, kita vertus, baimė visada yra iracionalaus autoriteto atsparas. Tokiam autoritetui nereikia kritikos, bet jis ją ir draudžia... iracionalus autoritetas iš prigimties pagrįstas nelygybe, implikuojančia vertybių skirtumą (Fromm 2008: 18–19).

Kasdienėje demokratinių valstybių politinėje praktikoje autoritarinis valdžios subjekto elgesys yra sunkiai suvo-

kiamas, kadangi joje savaime suprantamu dalyku yra laikomas tos šalies piliečio gebėjimas pačiam tvarkyti asmeninį gyvenimą, išplaukiantis iš dažniausiai racionalaus tos šalies piliečių santykio su valdžia. Būtent tos šalies piliečiai gerbia valdžios kompetencijas, atsižvelgia į tautos atstovų kritiką ir vertinimus. Dėl šios priežasties bet koks pasyvus paklusnumas, aklas sekimas, nesąmoningas atsidavimas aukštesnę galią turinčiam asmeniui modernioje Europoje, išskyrus Baltarusiją, Rusiją, kuriose vis dar vyrauja minėtas iracionalus valdžios autoriteto tipas, yra tapęs svetimu laisvo žmogaus minčiai reiškinium. Iš to, kas pasakyta, darytina išvada, kad valdžios autoritetas yra valstybės vadovo ar tam tikros valdžią turinčios žmonių grupės pranašumas įgyjamas remiantis pagarba valdžios veikimui sėkmingai spręsti šalies problemas arba, priešingai, valdžia gali būti gerbiama dėl to, jog pasitelkia jėgos, prievartos veiksnius, kad išlaikytų galią tautos atžvilgiu. Iš valdžios autoriteto koncepto išplaukia, kad pirmu atveju autoriteto įvaizdis priklauso nuo kvalifikacijos, sėkmės pasiekti užsibrėžtus tikslus, nuo lankstumo, kurį Machiavelis įvardijo gebėjimu „naudotis gėriu ir blogiu“. Antru atveju viską nulemia valdžios ambicijos ir geras sutarimas su šalies jėgos struktūromis, nuo kurių priklauso autoritariniais metodais besivadovaujančios valdžios valdymo trukmė konkrečioje valstybėje. Be valdžios taisyklių priemonių, skirtų ją sustiprinti, autoriteto įvaizdį lemia valdžios subjekto tapatybė. Ar vienodai yra suvokiamas pats valdžios subjektas Han Feizi ir Machiavelio filosofijoje?

Han Feizi filosofijoje valstybės vadovas ir jo funkcijų atlikimas valstybėje yra laikomas svarbiausiu dalyku, turinčiu, nors ne visada galinčiu, užtikrinti valstybės narių gerovę. Machiavelio filosofijoje valstybės siuzereno vaidmuo šalyje traktuojamas panašiai:

...niekada nebūna arba retai kada būna taip, kad respublikoje arba karalystėje iš pat pradžių būtų įvesta gera tvarka arba, kad ta valstybė būtų visiškai pertvarkyta ir būtų atsisakyta visų senųjų įstaigų, jeigu ją kūrė ne vienas žmogus. Taigi būtina, kad naują santvarką kurtų tik vienas žmogus, nuo kurio dvasios priklausytų visos naujos įstaigos. Užtat išvalgus respublikos kūrėjas, kurio vienintelis noras yra tarnauti ne savo, ne savo įpėdinių, bet tėvynės labui, kaip įmanydamas turi stengtis pasidaryti vienvaldžiu viešpačiu (Machiavelis 1992: 122).

Remiantis Frommo mintimi, grindžiančia santykį tarp iracionalaus autoriteto tipo ir jai būdingos autoritarinės etikos, Machiavelis, taip pat ir Han Feizi pateisina valdovo tironiją. Vis dėlto kitaip nei Han Feizi pragmatinė galvosena, nukreipta į tiesioginius valdymo procesus ir skiepijanti beveik aklą pasitikėjimą autoritarine Kinijos karalystės *shengren* (valdytojo) valdžia, Machiavelio filosofavimą stimuliuoja tam tikra utopinė vaizduotė, grindžiama beveik mesijine viltimi, primenančia sakramentinės santuokos idėją, jog valdovas išgelbės Italiją iš jos problemų ir tiek savo gyvenime susitapatins su valstybės primatu, kad valstybės reikalus spręs tarsi asmeninius. Šia prasme valstybės vadovo vaidmens interpretacija Machiavelio filosofijoje įkūnija estetiškai patrauklią

„...puolusios / vėl įgytos galios bei prarastojo rojaus alegoriją“ (Airaksinen 2011: 6), kuri skiriasi nuo Apšvietos monarcho Liudviko XIV *je suis l'état* (valstybė – tai aš) principo, primetančio tautai daugiausia valdovo ir jo karūnuotų valdinių ambicijas. Iš to, kas pasakyta, darytina išvada, kad valdžios autoriteto įvaizdis priklauso tiek nuo valdžios vyk-

domos politikos valdinių atžvilgiu, tiek nuo galios koncentracijos, kuri atitinkamai pagal sėkmės / nesėkmės peripetijas kasdienybėje, gali lemti valstybės dabartį ir ateitį. Galiausiai straipsnio autorius kelia prielaidą, kad įtakos autoriteto įvaizdžio formavimui turi jo savita vaizduotė, nuo kurios priklauso politinių sprendimų pagrindimas.

IŠVADOS

Apibendrinant valdžios politinio autoriteto legitimumo problemas, pirmiausia matyti, kad dabartinėse postmoderniose visuomenėse religinis mąstymas *jau turi menką įtaką valstybės galios suvokimui ar jos politinio potencialo stiprinimui*. Šie procesai tiesiogiai siejasi su sekuliarumo postmodernioje visuomenėje išgalėjimu ir didėjančia transcendentinio mąstymo fragmentacija. Antra vertus, aptariamus procesus atitinka tiek demokratinių, tiek diktatūrinių valdžių deklaracijos, skelbiančios prielankumą kuriai nors šalyje vyraujančiai religinei ideologijai ir iš jos kylančioms pastovioms vertybėms, o vykdomos politikos konkretūs sprendimai demonstruoja, priešingai, situacines vertybes ar tiesiog nebylų pritarimą paprastai stokojančių konkrečių veiksmų realizuoti žodines deklaracijas tikrovėje. Galiausiai įvardytų tendencijų atžvilgiu Machiavellio ir Han Feizi politinės filosofijos koncepcijose atskleidžiamą religinio autoriteto nykimą ir su tuo susijusį žmogaus kaip vertybių kūrėjo iškilimą galima būtų apibūdinti kaip vieną iš galimų sniego gniūžčių laiko tėkmėje sukėlusius minėtų procesų sniego laviną.

Antra, Han Feizi ir Machiavellio politinės filosofijos teorijose pateikiama stiprios valstybės koncepcija neabejotinai atstovauja pragmatiniam vertybių poliui, nors reikia pripažinti, kad pastarųjų koncepcijų sukūrimo intencijos yra idealistinės. Abu mąstytojai siekė išugdyti tokią valdžią, kuri bet kokia kaina gintų objektyvius valstybės interesus. Tuo būdu abiejų mąstytojų traktatuose piešiamas valdžios autoriteto formavimas yra paremtas pasitikėjimo utopija – manymu, kad jei valdžia turės visą koncentruotą galią, ji nebus tokia savanaudė nei turėdama jos gerokai mažiau. Kaip liudija moderniuoju laikų istorija, tokia mąstyse na neužkerta kelio žmogaus prigimties nesaikingumui ir neapriboja valdžios žmonių savanaudiškumo – veikiau atvirkščiai, atveda prie diktatūrinių režimų tuščių lozungų ir nesėkmingų politinių sprendimų pateisinimo, vedančio šalį ir jos žmones prie didelių ūkinių ir socialinių problemų.

Trečia, abiejų mąstytojų brėžiama galios naudojimo strategijų kaita tinka tiek demokratinių, tiek diktatūrinių šalių politikai. Atitinkamai kaip Machiavellio, Han Feizi laikais, taip ir šiandien

disponavimas galia duoda tam tikrą vertybių laikymosi toną. Kaip antai, vykstant masiniams protestams Baltarusijoje, įvairios pasaulio šalys išreiškė savo poziciją šių įvykių atžvilgiu. Valsybės, kurios Baltarusiją laiko Rusijos įtakos zona, deklaruoja nesikišimą į suverenios valstybės vidaus reikalus, o įvairios Vakarų šalys, iš pragmatinių paskatų susijusios su Rusijos stambiųjų verslu, tiesiog formaliai pagrūmoja diplomatinio kumščiu, garsiai deklaruojamu žmogaus teisių gynimu. Iš tiesų

jos nesiima kitų konkrečių veiksmų, o tylomis konformistiškai pripažįsta objektyviai egzistuojančią galios jėgų pusiausvyrą. Aptariamo konkretaus politinio konformizmo atvejo analizė eilinių kartą patvirtina La Fontaine'o, Ezopo ir Krylovo pasakėčių šiurkščią tiesą: kas turi valdžią, tas disponuoja finansiniais resursais ir įvairiopa lemia tariamai laisvus vertybinius pasirinkimus. Han Feizi ir Machiavellis minėtus dalykus galios atžvilgiu išsako subtilesne, mokslinių argumentų prisotinta kalba.

Literatūra

- Airaksinen T. 2011. Against All the Odds: Machiavelli on Fortune in Politics. *Niccolo Machiavelli: galios trajektorijos*, sud. L. Donskis. Vilnius: Versus Aureus.
- Empiricus S. 1988. Protagoras, *Les Présocratiques*, sud. Jean-Paul Dumont, D. Delattre, Jean- Paul Poirier. Gallimard.
- Fromm E. 2008. *Žmogus sau: etikos psichologijos tyrimas*. Kaunas: Verba Vera.
- Han Feizi. 2018. *Philosophische Fabeln*. Freiburg: Herder Verlag.
- Makiavelis N. 1992. Valdovas. *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis.
- Makiavelis N. 1992. *Samprotavimai apie pirmąją Tито Livojaus dekadą*. Vilnius: Mintis.
- Mažeikis G. 2011. Niccolo Macchiavellio fortūnos filosofija. *Niccolo Machiavelli: galios trajektorijos*, sud. L. Donskis. Vilnius: Versus Aureus.